

Dorota Pasińska¹

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy

Handel zagraniczny produktami mięsnymi Polski z Japonią w latach 2004-2019

Foreign Trade in Meat Products between Poland and Japan in 2004-2019

Synopsis. Głównym celem artykułu jest charakterystyka zmian w handlu zagranicznym produktami mięsnymi Polski z Japonią w latach 2004-2019. Zastosowano następujące metody: analiza porównawcza w czasie eksportu produktów mięsnych oraz wchodzących w jej skład głównych grup produktowych, analiza struktury towarowej tego eksportu. Otrzymane wyniki mogą być wykorzystane przez różnych uczestników łańcucha dostaw (np. przetwórców czy handel), mogą stanowić wsparcie nie tylko dla polityki gospodarczej państwa w zakresie kształtowania relacji handlowych, ale także dla przedsiębiorstw eksportujących, które są zainteresowane określeniem swojej pozycji konkurencyjnej na rynku (np. mogą oszacować swój udział w eksporcie do Japonii określonych grup asortymentowych) czy rozważyć ewentualne uplasowanie swoich produktów na tym rynku. W badaniach wykorzystano dane OECD, ITC Trade Map i niepublikowane dane roczne dotyczące eksportu i importu Ministerstwa Finansów z lat 2004-2019.

Słowa kluczowe: eksport, import, Japonia, bariery pozataryfowe, produkty mięsne

Abstract. The main purpose of the article is to describe the changes in foreign trade in meat products between Poland and Japan in the years 2004-2019. The following methods were used: comparative analysis over time of the export of meat products and its main product groups, analysis of the commodity structure of these exports. The obtained results can be implemented by various participants in the supply chain (e.g. processors or trade), they may support not only the economic policy of the state in terms of shaping trade relations, but also exporting enterprises interested in determining their competitive position market (e.g. they can estimate their share in exports to Japan of certain product groups) or consider the possible placement of their products on this market. The research used OECD, ITC Trade Map data and unpublished annual data on exports and imports of the Ministry of Finance from 2004 to 2019.

Key words: export, import, Japan, non-tariff barriers, meat products

JEL Classification: Q11, Q13, Q17, Q18

¹ dr, Zakład Rynków Rolnych i Metod Ilościowych IERiGŻ-PIB, ul. Świętokrzyska 20, 00-002 Warszawa, e-mail: dorota.pasinska@ierigz.waw.pl; <https://orcid.org/0000-0003-4363-9202>

Wprowadzenie

Głównym celem artykułu jest charakterystyka zmian w handlu zagranicznym produktami mięsnymi Polski z Japonią w latach 2004-2019. Wykorzystano następujące metody: analiza porównawcza w czasie eksportu produktów mięsnych oraz wchodzących w jej skład głównych grup produktowych, analiza struktury towarowej tego eksportu. Do realizacji celu artykułu użyto niepublikowane dane Ministerstwa Finansów, dane OECD i ITC Trade Map oraz dane Biura Statystycznego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Komunikacji Japonii. Zasadniczą przesłanką do podjęcia badań jest brak w literaturze przedmiotu badań, w których podjęto próbę wskazania przyczyn zmienności obrotów handlu zagranicznego produktami mięsnymi Polski z Japonią w długim okresie. W polskiej literaturze przedmiotu wyniki badawcze dotyczą głównie handlu artykułami rolno-spożywczymi z Japonią (Drzymała, 2018, Kita, 2016, Wolak, 2012) i umowie o wolnym handlu z Japonią (np. Ambroziak, 2018, Mazur, 2016). W światowej literaturze wcześniejsze prace badawcze dotyczyły głównie liberalizacji polityki handlowej Japonii, późniejsze wpływu na wymianę różnych zmiennych (np. kursów walut, bezpieczeństwa żywności), a najnowsze uwzględniają kwestie związane z ograniczeniem emisji gazów cieplarnianych.

Wejście w życie umowy o wolnym handlu pomiędzy UE a Japonią może stanowić szansę dla polskich eksporterów mięsa i przetworów mięsnych (Przeździecka i in., 2018, Ambroziak, 2018), nie tylko na ożywienie wzajemnych stosunków handlowych ale także na wzmocnienie współpracy (Majchrowska, 2019). Umowa ta nie powinna stanowić zagrożenia dla polskich producentów żywności, bowiem żywność japońska nie posiada cenowej przewagi konkurencyjnej (Ambroziak, 2018). Jednostki eksportujące do Japonii stykają się z barierami taryfowymi jak i pozataryfowymi (Mazur, 2016), wiele z nich jest podobnych do innych rynków azjatyckich jak np. restrykcyjne przepisy sanitarne, odmienność kulturowa, która także może oddziaływać na upodobania kulinarne, biurokracja, ograniczenia w dostępie do kanałów dystrybucji (Hajdukiewicz, 2016), odmienność japońskich przepisów regulujących bezpieczeństwo i jakość żywności (Mazur, 2016), a np. w przypadku wołowiny także wysokie stawki celne (Mazur, 2015), czy specyficzna procedura dotycząca wycinania ozorów u bydła przeznaczonych na wywóz do tego kraju (GIW, 2016). Umowa o wolnym handlu pomiędzy UE a Japonią łagodzi wiele barier w wymianie handlowej. „(...) Z czasem około 85% pozycji taryfowych produktów rolno-spożywczych w imporcie do Japonii z UE będzie całkowicie wolna od cła” (Kuźnar i Menkes, 2019, s. 95). Zgodnie z umową łatwiejszy dostęp do rynku japońskiego będzie dotyczył wołowiny, wieprzowiny i drobiu. Z czasem zostaną obniżone stawki celne na wołowinę (w okresie 15 lat spadną z 38,5% do 9%), wieprzowinę (bezcłowy eksport przetworów wieprzowych np. stawka dotycząca kiełbas zmaleje z 10% do 1,7% w piątym roku trwania umowy, a później zostanie obniżona do zera oraz bliskie zera stawki celne na eksport świeżej wieprzowiny (Kuźnar i Menkes, 2019, Umowa, 2018), nieciętych kurzych kawałków świeżych lub schłodzonych zmniejszy się z 11,9% do 2,0% w piątym roku, a później do zera (Umowa, 2018²)). Ze względu na ograniczoność tego opracowania pominięto przedstawienie innych korzyści związanych z tą umową.

² Stawki celne są zróżnicowane w zależności od pozycji taryfowej, okresy przejściowe mogą też być odmienne dla różnych kodów CN, informacje o kształtowaniu stawek i okresów przejściowych w zależności od pozycji taryfowej znajdują się w (Umowa, 2018).

Przegląd literatury

Teorię handlu zagranicznego stanowią „uogólnienia udzielające odpowiedzi na pytania, jakie decyzje eksportowe bądź importowe przynoszą korzyści podmiotom uczestniczącym w handlu” (Bożyk, 2008, s. 43). W ramach doktryny ekonomii klasycznej, sformułowano teorię wolnego handlu. Zgodnie z poglądami W. Pettu, N. Barbona, D. Hume’a, A. Smitha i D. Ricardo korzyścią z wymiany handlowej jest zwiększenie rozmiarów produkcji, a umożliwia to specjalizacja poszczególnych krajów w produkcji określonych dóbr zarówno w celu zaspokojenia potrzeb wewnętrznych jak i na eksport. Specjalizacja jest możliwa dzięki wykorzystaniu różnych czynników produkcji pozwalających wytwarzać określone produkty taniej niż w innych krajach. Według Smitha podstawę specjalizacji stanowią absolutne różnice w kosztach wytwarzania, a według Ricardo względne różnice w kosztach produkcji (Wyrobek, 2013). Teoria Smitha wyjaśnia międzynarodową wymianę artykułów rolnych charakteryzujących się zróżnicowanymi kosztami produkcji w różnych krajach (Adamowicz, 1988 za: Pawlak i Poczta, 2011). Rozważania D. Ricardo zostały uzupełnione przez J. Milla. Prawo wzajemnego popytu sformułowane przez J. Milla wskazuje, że kraj o większym popycie na dobro będące przedmiotem importu odnosi mniejsze korzyści w wymianie międzynarodowej niż kraj o stosunkowo mniejszym popycie na dobra importowane (Bożyk, 2008). Prawo Milla’a tłumaczy dlaczego kraje rozwijające się mają w ofercie towary mniej przetworzone, surowce i płody rolne, a popyt na nie jest słaby a dodatkowo nabywcy mogą wybierać z szerokiej gamy ich dostawców (Pawlak i Poczta 2011). E. Heckscher i B. Ohlin uchylili założenie o jednym czynniku produkcji, dodając obok pracy drugi – kapitał (Bożyk, 2008). W rezultacie różnice w realnych kosztach produkcji mają swoje źródło w krańcowych produktywnościach tych czynników, a różnice w tych produktywnościach są uwarunkowane względną obfitością czynników w określonych krajach (Świerkocki, 2011). Teorie neoczynnikowe uwzględniają zasoby naturalne, a także niejednorodność czynników produkcji (pracy i kapitału) (Kocot, 2007). Niezwykle istotną kwestią jest rola państwa w kształtowaniu polityki ukierunkowanej na ochronę środowiska (rozwój zrównoważony) (Zegar 2011), a realizowana polityka powinna zapobiegać ociepleniu klimatu (Krasowicz i Kuś 2010).

Prezentowane w polskojęzycznej literaturze przedmiotu rezultaty badawcze są poświęcone handlowi zagranicznemu Polski z Japonią artykułami rolno-spożywczymi (np. Drzymała, 2018, Kita, 2016, Wolak, 2012) oraz umowie o wolnym handlu z Japonią (np. Ambroziak, 2018, Mazur, 2016). Praca badawcza Drzymały dotyczy handlu żywnością między UE a Japonią w latach 2013-2017. W tym artykule perspektywy tej wymiany zostały ocenione pozytywnie. Nie przedstawiano w nim handlu pomiędzy poszczególnymi krajami UE a Japonią koncentrując się raczej na UE i obszernych grupach produktowych (np. żywych zwierzętach i produktach pochodzenia zwierzęcego łącznie) (Drzymała, 2018). Badania Kity dotyczą pozycji konkurencyjnej Polski w handlu z Japonią, Chinami i Koreą. W latach 2004-2014 w wymianie dominowały żywe zwierzęta i żywność, w tym grupami cieszącymi się większym zainteresowaniem badanych azjatyckich nabywców były produkty mięsne i mleczarskie. Zdaniem Kity utrzymanie pozycji konkurencyjnej na rynkach azjatyckich będzie powodowało konieczność odchodzenia od przewag kosztowo-cenowych na rzecz przewagi jakościowej (Kita, 2016). Badania przeprowadzone przez Wolak dotyczą wymiany handlowej żywnością i żywymi zwierzętami pomiędzy Polską i Japonią w latach 2000-2010. Wynika z nich, że jedną w ważniejszych grup

eksportowanych z Polski do Japonii są mięso i przetwory, brakuje w tych badaniach analizy dotyczącej chociażby mięsa wołowego, wieprzowego czy drobiowego. Wolak korzystnie ocenia perspektywy eksportu zwłaszcza tych produktów, które nie były dotychczas przedmiotem eksportu do Japonii lub eksportowano ich niewiele (Wolak, 2012). Z badań Mazura wynika, że rynek japoński jest bardzo chroniony przed przywozem nie tylko wysokimi cłami, ale także barierami pozataryfowymi. Pierwszy wniosek potwierdza relatywnie wysoka średnia stawka celna w imporcie z UE do Japonii produktów rolno-spożywczych wynosząca w 2014 r. 24,6% (Mazur, 2016). Podobne spostrzeżenia zostały zaprezentowane przez Ambroziaka. Podobnie jak Mazur Ambroziak zwraca uwagę na bariery taryfowe jak i te związane z bezpieczeństwem żywności, oceniając przy tym korzystnie perspektywy eksportu wielu produktów spożywczych, w tym produktów mięsnych, a nadzieje te wiąże z obniżeniem niektórych stawek celnych w momencie wejścia umowy o wolnym handlu z Japonią (w niektórych przypadkach z zachowaniem okresów przejściowych). Badacz ten zwraca również uwagę na potencjał rozwoju eksportu produktów ekologicznych (Ambroziak, 2018), podobnie jak Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa (KOWR 2019). Wyniki badań dotyczące głównie krótkookresowych zmian na rynku mięsa (w tym w handlu zagranicznym produktami mięsnymi) dwa razy w roku publikuje Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy (IERiGŻ-PIB, 2004-2020, IERiGŻ-PIB, 2004-2020a). Inspiracją do podjęcia badań był brak we wspomnianej wyżej literaturze analizy skali handlu zagranicznego produktami mięsnymi Polski z Japonią w latach 2004-2019.

Oprócz badań dotyczących wymiany handlowej pomiędzy Polską a Japonią, w literaturze przedmiotu są prezentowane rezultaty badawcze dotyczące specyfiki japońskiego rynku mięsa tj.:

- zmniejszenia emisji gazów cieplarnianych (Roy i in., 2012),
- wpływu klimatu na międzynarodowe łańcuchy dostaw (Nakano, 2017),
- kultury spożywania produktów mięsnych (Nam i in. 2010),
- wpływu BSE na import (Jin, 2006),
- międzynarodowych transmisji zmienności cen na rynkach wołowiny w kontekście skuteczności polityki samowystarczalności (Guo i Tanaka, 2020),
- spożycia mięsa w kontekście różnic w śladzie węglowym żywności w gospodarstwach domowych (Kanemoto i in., 2019),
- roli identyfikowalności w weryfikowaniu zrównoważonych środowiskowo praktyk produkcyjnych (Myae i Goddard, 2012),
- wpływu kursu walutowego na ceny importowe (Miljkovic i Zhuang, 2011),
- nielegalnego importu produktów wieprzowych przez podróżujących samolotami (Lei i in., 2020).

Z badań Roy'a i in. wynika, że najbardziej przyjazne dla środowiska jest mięso kurczące, mniej wieprzowe, a najmniej wołowe (Roy i in., 2012). W kontekście tych rezultatów badawczych warto zadać pytanie, jaka część konsumentów (nie tylko japońskich, ale też w innych krajach świata) byłaby skłonna zrezygnować z konsumpcji wołowiny i wieprzowiny na rzecz drobiu w celu ograniczenia negatywnego wpływu spożycia na środowisko? Nakano rekomenduje Japonii współpracę z USA, Chinami i krajami Azji Południowo-Wschodniej w celu zwiększenia jej odporności na zmiany klimatu. Zmiany klimatu powodują konieczność rewizji narodowych łańcuchów dostaw w celu wprowadzenia zmian dostosowawczych (Nakano, 2017). Nam i in. wskazują, że w

Japonii spożywa się więcej ryb niż mięsa i przetworów mięsnych, choć te ostatnie stają się coraz ważniejsze w japońskiej diecie. Zdaniem tych badaczy znacznemu wzrostowi importu mięsa towarzyszy również zwiększenie jego konsumpcji w tym kraju (Nam i in., 2010). Rezultaty badawcze otrzymane przez Jin'a dotyczą wpływu ognisk BSE na popyt importowy na mięso. Badacz zaobserwował dużą zmienność w danych japońskich po wrześniu 2001 r., co jego zdaniem sugeruje, że BSE wpłynęło na japoński popyt importowy na mięso (odmienne rezultaty autor ten uzyskał dla Korei Południowej) (Jin, 2006). Miljkovic i Zhuang zbadali przenoszenie kursu walutowego na ceny importowe. Z ich badań wynika, że w przypadku Japonii dochodzi do częściowego przenoszenia kursów walutowych na ceny importowe drobiu i wołowiny, nie zaobserwowano zaś takiego wpływu dla wieprzowiny (Miljkovic i Zhuang 2011). Guo i Tanaka zauważają, że gwałtowny wzrost cen żywności w 2008 r. spowodował zmianę polityk odnośnie samowystarczalności wielu krajów. Zdaniem badaczy problem kształtowania skuteczności polityki samowystarczalności, zwłaszcza mięsa, jest wciąż zagadnieniem nie w pełni poznanym. Badanie dotyczy stopnia transmisji zmienności między światowymi i regionalnymi cenami wołowiny. Według badaczy wysoka samowystarczalność w produkcji wołowiny stanowi przydatny sposób izolowania rynków lokalnych od rynku globalnego (Guo Tanaka, 2020). Badania Kanemoto i in. wskazują na brak istotnych różnic w poziomie konsumpcji mięsa w gospodarstwach domowych o różnych poziomach osiąganych dochodów w Japonii (Kanemoto i in. 2019). Badania Myae i Goddard'a pokazują, że tylko 29% badanych japońskich respondentów wskazało, że identyfikowalność jest bardzo ważna i stanowi gwarancje zrównoważonej środowiskowo produkcji. Badania te są ważne dla producentów rolnych i przetwórców, pozwalają one bowiem zidentyfikować segmenty rynku, które są nabywcami produktów żywnościowych środowiskowo zrównoważonych (Myae i Goddard, 2012). Badanie Lei i in. dotyczy nielegalnego wwożenia do Japonii wieprzowiny przez osoby podróżujące drogą lotniczą z Chin. Rezultaty badawcze pokazały, że około 2,8% przylatujących dopuszczało się takich praktyk w badanym okresie. Skala takich działań niezgodnych z prawem uległa w Japonii zmniejszeniu, a ma to związek z wprowadzeniem szeregu nie tylko restrykcji wobec podróżujących z innych krajów, którzy wwożą nielegalnie mięso do Japonii ale także z zintensyfikowaniem działań kontrolnych (Lei i in. 2020). Tego typu działania są prowadzone w wielu krajach i mają na celu między innymi ograniczenie rozprzestrzeniania się niektórych chorób zwierzęcych.

Metody i dane

W artykule wykorzystano metody statystyczne tj. metody analizy dynamiki zjawisk oraz analizę struktury, a także wybrane miary konkurencyjności handlu zagranicznego. Zastosowano przyrosty absolutne oraz indeksy o podstawie stałej i łańcuchowej. Poddano badaniom zmiany w eksporcie z Polski do Japonii mięsa i podrobów świeżych, schłodzonych i mrożonych, przetworów i tłuszczu. Oprócz indeksów wykorzystano również wskaźniki struktury, które pozwoliły zbadać udział eksportu mięsa i podrobów świeżych i schłodzonych, mrożonych, przetworów i tłuszczu w eksporcie ogółem produktów mięsnych z Polski do Japonii i strukturę eksportu mięsa i podrobów. W tym drugim przypadku wyodrębniono następujące grupy: wołowina (CN 0201, 0202), wieprzowina (CN 0203) i drób (CN 0207 z wyłączeniem podrobów, czego nie udało

znaleźć autorowi artykułu w dotychczasowej literaturze przedmiotu, które są przedmiotem obrotu jako oddzielne elementy, natomiast tuszki z podrobami zaliczono do tej grupy), pozostałe mięso i podroby (CN 0204, CN 0205, CN 0206, CN 0208). Ponadto zbadano salda handlu zagranicznego produktów mięsnych Japonii oraz Polski z Japonią. Badane grupy produktowe mięsne będące przedmiotem rozważań przedstawiono w tabeli nr 1. W badaniach wykorzystano dane OECD i niepublikowane dane roczne dotyczące eksportu i importu Ministerstwa Finansów z lat 2004-2019.

Tabela 1. Produkty mięsne

Table 1. Meat products

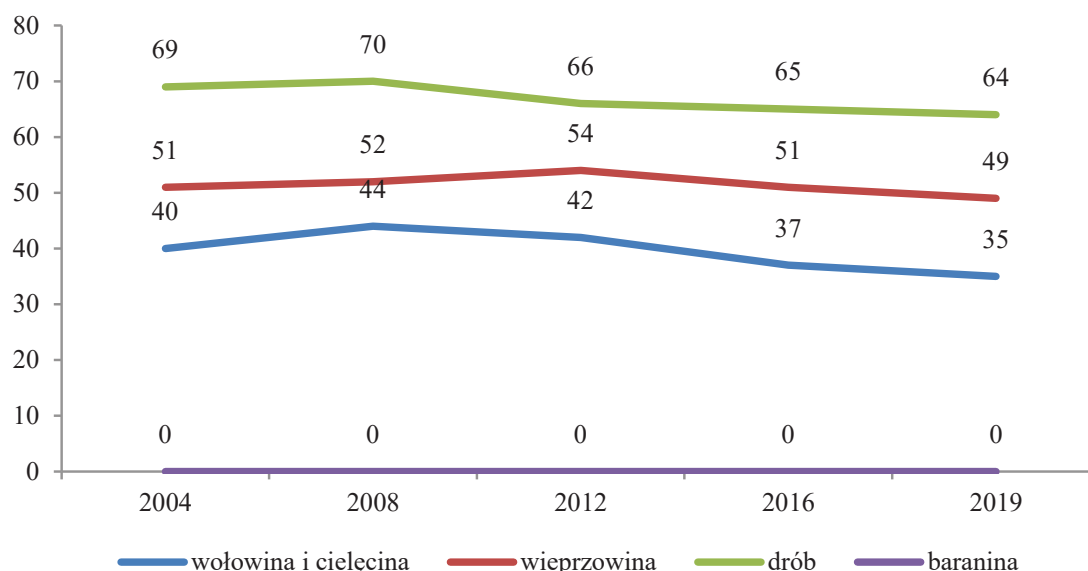
Kod cn	Nazwa grupy
Mięso i podroby świeże lub schłodzone, mrożone	
0201, 0202	mięso z bydła
0203	mięso ze świń
0204	mięso z owiec lub kóz
0205	mięso z koni, osłów, mułów lub osłomułów
0206	jadalne podroby z bydła, świń, owiec, kóz, koni, osłów, mułów lub osłomułów
0207	mięso i podroby jadalne z drobiu
0208	pozostałe mięso i podroby jadalne
Przetwory	
0210	mięso i podroby jadalne, solone, w solance, suszone lub wędzone; jadalne mąki i mączki, z mięsa lub podrobów
1601	kielbasy i podobne wyroby z mięsa, podrobów lub krwi; przetwory żywnościowe na bazie tych wyrobów
1602	mięso, podroby lub krew, przetworzone lub zakonserwowane (oprócz kielbas i podobnych wyrobów, ekstraktów i soków z mięsa)
Tłuszcze	
0209	tłuszcz ze świń bez chudego mięsa oraz tłuszcz drobiowy, niewytapiane lub inaczej wyekstrahowane, świeże, schłodzone, zamrożone, solone, w solance, suszone lub wędzone
1501	tłuszcz ze świń, włącznie ze smalcem, i tłuszcz z drobiu, wytapiane lub inaczej wyekstrahowane (oprócz stearyny smalcowej i oleju smalcowego)
1502	tłuszcze z bydła, owiec lub kóz (oprócz oleju i oleostearyny)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: KE 2017.

Wyniki badań

a) Samowystarczalność Japonii w produkcji mięsa

Ze względu na ograniczoną dostępność gruntów ornych, a także rosnącą i coraz zamożniejszą populację, Japonia stała się silnie uzależniona od importu żywności i pasz. Z punktu widzenia Japonii rosnący import może stanowić zagrożenie nie tylko dla krajowych producentów rolnych, ale także dla bezpieczeństwa żywnościowego. W konsekwencji kraj ten wprowadzał różne bariery importowe, których celem było ograniczenie zależności od rynku światowego, co miało oddziaływać w kierunku wzrostu cen i wspierać dochody tamtejszych producentów rolnych. Z upływem czasu część z tych barier była przez Japonię znoszona lub łagodzona, ale nie wszystkie (Sapp i Williams, 1988), choć nadal celem polityki rolno-spożywczej Japonii jest wspieranie nie tylko producentów rolnych, ale także przemysłu spożywczego, które są pod rosnącą presją importu (Hosoe i Akune, 2020). Kraj ten raczej unikał obniżania ceł na produkty mięsne, a wsparcie w tego typu działaniach uzyskiwał zarówno ze strony organizacji rolniczych jak i konsumentkich (Kasa 2008).

Rys. 1. Kształtowanie się samowystarczalności w produkcji mięsa w Japonii (w %).

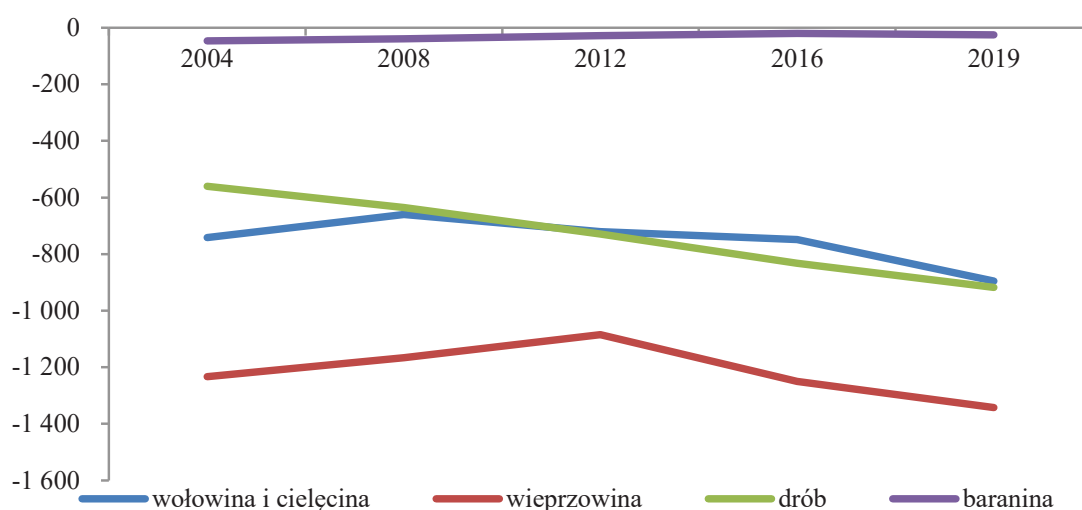
Fig. 1. Formation of self-sufficiency in meat production in Japan (in %).

Źródło: opracowanie własne na podstawie: (OECD 2020).

Japonia nie jest samowystarczalna w produkcji mięsa (OECD 2020), dlatego znaczne ilości produktów mięsnych musi importować, a nawet jest jednym z największych światowych jego importerów. W 2019 r. była trzecim największym światowym importerem zarówno wołowiny jak i drugim wieprzowiny i największym światowym importerem drobiu kurczęcego (USDA, 2020). Pomimo tego, że w Japonii produkuje się prawie tyle wieprzowiny co w Afryce, nie jest ona samowystarczalna w produkcji wieprzowiny, do Japonii importuje się podobną ilość wieprzowiny, jak się tam produkuje (Szűcs i Vida, 2017). Kraj ten ma długie tradycje w produkcji wołowiny Wagyu o intensywnej

marmurkowatości (Gotoh i in., 2018). Na tym odległym rynku dominują produkty japońskie i azjatyckie (Kuźnar i Menkes, 2019).

W całym badanym okresie Japonia nie była samowystarczalna w produkcji mięsa, a nawet wskaźnik samowystarczalności w produkcji trzech najpopularniejszych rodzajów mięs zmniejszył się (w przypadku drobiu z 69% w 2004 r. do 64% w 2019 r., wołowiny z 40% do 35%, a wieprzowiny z 51% do 49%) (rys.1). W 2018 r. wskaźnik samowystarczalności w produkcji mięsa kształtował się na poziomie około 51% (Statistics, 2019). Przewiduje się, że ewolucyjne zmniejszanie protekcjonizmu rolnego w tym kraju przy zmniejszającej się samowystarczalności w produkcji rolnej mogą się przyczynić do zwiększenia potrzeb importowych w tym obszarze (Bossak i in., 2013).

Rys. 2. Kształtowanie się salda handlu zagranicznego mięsem Japonii (w tys. t).

Fig. 2. Changes in the Japanese balance of foreign trade in meat (in thousand tonnes).

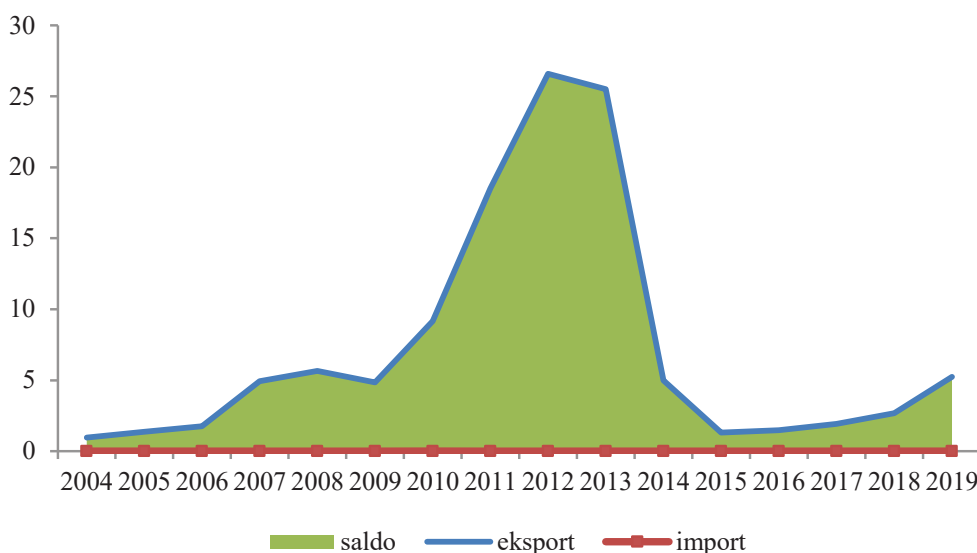
Źródło: opracowanie własne na podstawie: (OECD 2020).

W badanym okresie ilościowe saldo handlu zagranicznego produktami mięsnymi Japonii było ujemne (zob. rys 2). Spośród analizowanych rodzajów mięsa, pogłębienie deficytu handlowego w 2019 r. w porównaniu do 2004 r. zanotowano dla wołowiny (o 154 tys. t), wieprzowiny (o 109 tys. t) i drobiu (o 357 tys. t), a najmniejszy deficyt dotyczył baraniny (- 25 tys.).

b) Wymiana handlowa produktami mięsnymi Polski z Japonią

W badanym okresie udział eksportu produktów mięsnych z Polski do Japonii w eksporcie rolno-spożywczym ogółem z Polski nie przekraczał 0,6%, a w eksporcie rolno-spożywczym z Polski do Japonii osiągając najniższą wartość w 2010 r. (wynoszącą 12%), a najwyższą w 2013 r. (85%), a w pozostałych latach badanego okresu (lat 2004-2019) wahał się pomiędzy tymi wartościami. Produkty mięsne są zatem jednym z ważniejszych asortymentów spożywczych eksportowanych do Japonii, choć w całym badanym okresie udział tego kraju w eksporcie rolno-spożywczym Polski był niewielki.

W latach 2004-2012 eksport produktów mięsnych z Polski do Japonii rósł, osiągając rekordowy poziom w 2012 r. (ok. 27 tys. t o wartości 84 mln EUR), po czym doszło do jego załamania (w latach 2014-2015), a w latach 2016-2019 ponownie zaczął zwiększać się (rys. 3). Ilościowe saldo produktami mięsnymi osiągnęło najwyższą wartość w 2012 r., co było spowodowane znacznym eksportem mięsa wieprzowego do Japonii. W 2019 r. w porównaniu do 2004 r. eksport produktów mięsnych wzrósł ponad 5-krotnie, było to rezultatem wzrostu eksportu mięsa i podrobów ponad 4-krotnie oraz wielokrotnego wzrostu wywozu przetworów (w przypadku tej grupy wystąpił efekt tzw. niskiej bazy odniesienia³). W latach 2007-2014 znaczny udział w tej strukturze miała wieprzowina, głębokie zmniejszenie jej eksportu miało miejsce w 2014 r., a było to związane z wystąpieniem Afrykańskiego Pomoru Świń w Polsce, w wyniku czego Japonia wprowadziła restrykcje w imporcie z Polski określonych produktów wieprzowych (Pasińska, 2014). Oprócz wieprzowiny do Japonii eksportowano mięso wołowe, jednakże tylko w latach 2015-2019.

Rys. 3. Kształtowanie się obrotów handlu zagranicznego produktami mięsnymi Polski z Japonią (w tys. t.)

Fig. 3. Changes in foreign trade in meat products between Poland and Japan (in thousand tonnes)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych MF.

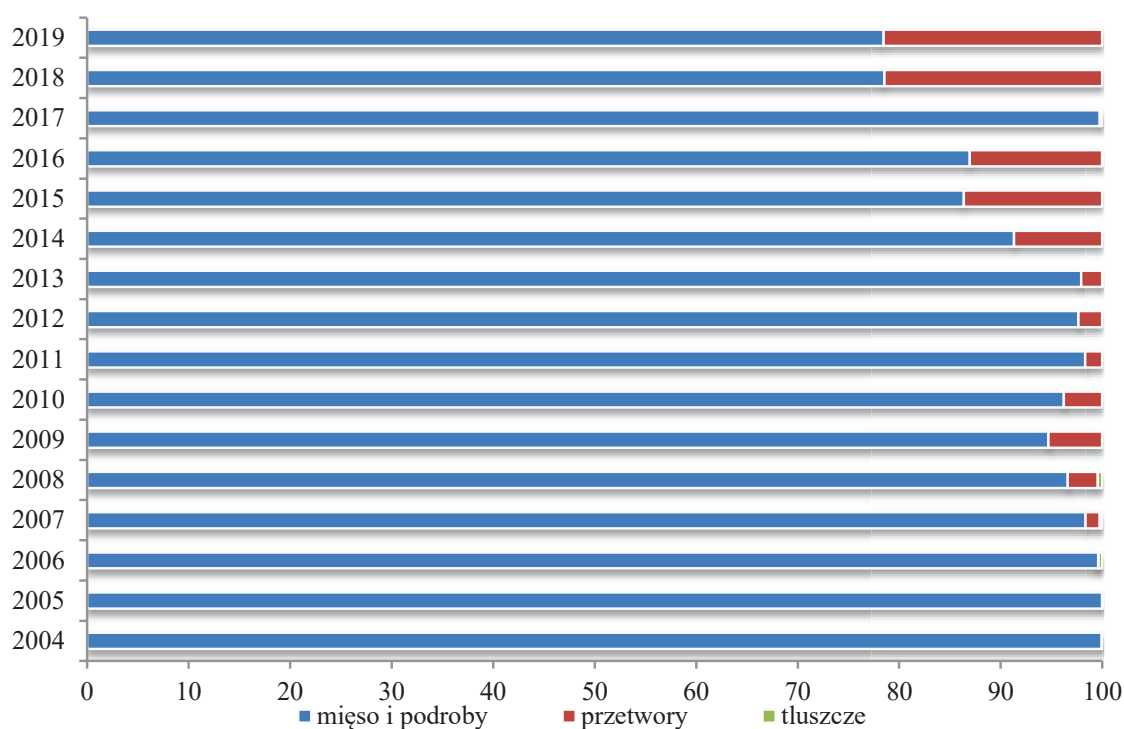
We wcześniejszych latach badanego okresu nie odnotowywano eksportu wołowiny do Japonii. Było to spowodowane wprowadzeniem embarga na import z Polski do Japonii określonych produktów wołowych, ograniczenie to było skutkiem wystąpienia BSE w 2001 r.⁴ W drugiej połowie 2014 r. restrykcje te zostały zniesione (MSZ, 2014). Po zniesieniu

³ Niska baza odniesienia – sytuacja, w której wysoka wartość wskaźnika dynamiki wynika z relatywnie niskiej wielkości tego samego zjawiska w okresie podstawowym tj. stanowiącym podstawę porównań.

⁴ Japonia dość często wprowadza różne ograniczenia w imporcie z powodu występowania niektórych chorób zwierzęcych, np. kraj ten wprowadził ograniczenie w imporcie z USA z powodu wykrycia BSE u krowy mlecznej zaimportowanej przez USA z Kanady w grudniu 2003 r., ograniczenie to dotyczyło wołowiny i produktów wołowych. W grudniu 2005 r. ograniczenie to zostało złagodzone, dozwolono bowiem na import kawalków i podrobów z bydła młodszego niż 20 miesięcy, w lutym 2013 r. dopuszczono również mięso i produkty z mięsa wołowego od bydła młodszego niż 30 miesięcy, a maju 2019 r. zniesiono ograniczenie dotyczące wieku bydła (USDA 2019).

tego ograniczenia niewielkie ilości wołowiny były eksportowane z Polski do Japonii, niemniej jednak nie udało się wolumenu eksportu znacząco zwiększyć, co ma swoje źródło prawdopodobnie między innymi w silnej konkurencyjności głównych światowych eksporterów tj. Australii i USA, będących najważniejszymi dostawcami wołowiny do Japonii (Imaizumi, 2019) (a w przypadku drobiu: Brazylii, Tajlandii i USA, wieprzowiny: USA i Kanady (ITC, 2020)), a także zwiększającej produkcję zwierzęcą i dążącej do stania się liczącym światowym eksporterem (dopisek Autora) Rosji (Ośrodek, 2017). Innymi barierami może być trudność w spełnianiu oczekiwań bardzo wymagającego klienta japońskiego czy trwałość relacji handlowych z dotychczasowymi dostawcami. W latach 2004-2019 import produktów mięsnych z Japonii do Polski był marginalny, a w niektórych latach nawet go nie odnotowano (rekordowy jego poziom odnotowano w 2012 r. i wynosił zaledwie 8 ton) dlatego dalsza analiza zostanie ograniczona tylko do eksportu.

W całym badanym okresie największy udział w wolumenie eksportu produktów mięsnych miały mięso i podroby, ich odsetek wahał się od 78,5% do 100% (rys. 4), a w wartości od 82,2% do 100%⁵. W niektórych latach do Japonii eksportowano również przetwory mięsne, największy ich udział w wolumenie eksportu odnotowano w 2018 r. i wynosił 21,5%, a w wartości – 17,8%, tłuszczy zaś albo nie sprzedawano do Japonii, albo sprzedawano marginalne ich ilości.

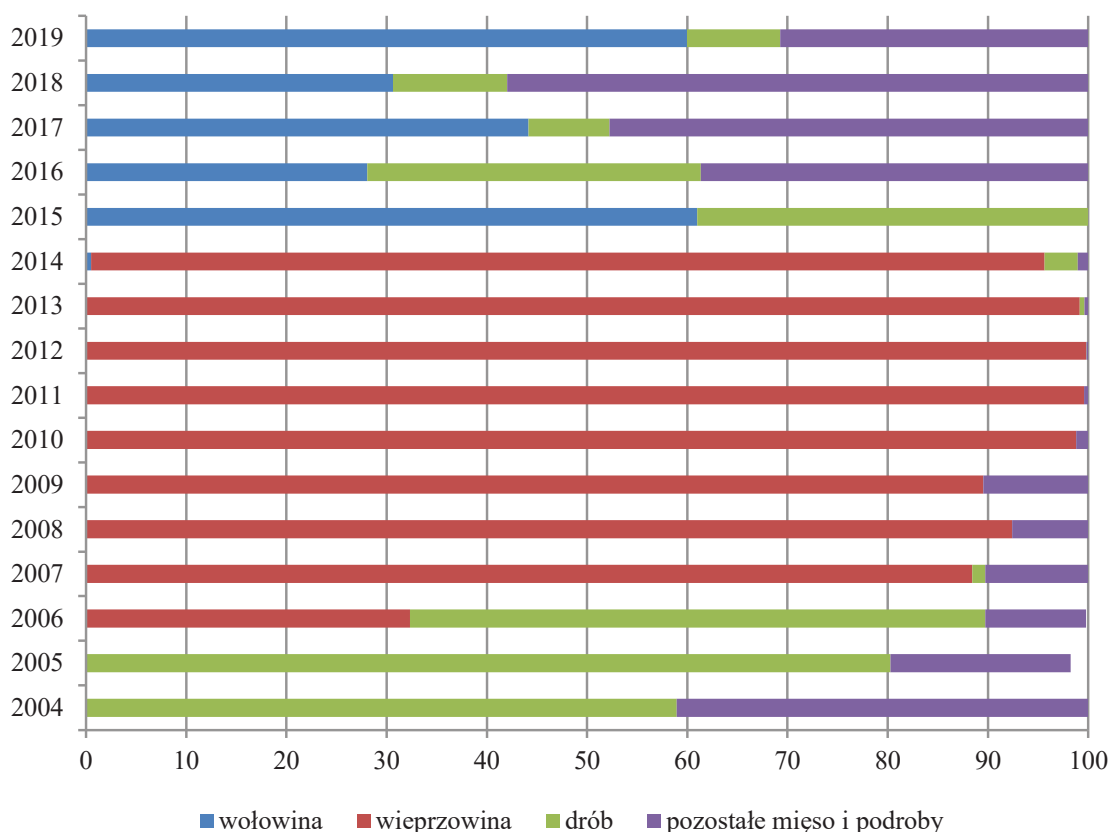
Rys. 4. Struktura wolumenu eksportu produktów mięsnych eksportowanych z Polski do Japonii (w %) w latach 2004-2019

Fig. 4. The structure of the volume of exports of meat products exported from Poland to Japan (in %) in 2004-2019

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych MF.

⁵ Wartość eksportu w EUR.

Ponieważ największy udział w strukturze eksportu produktów mięsnych stanowiły mięso i podroby, tę grupę poddano głębszej analizie (rys. 5). W latach 2004-2006 największy udział w wolumenie eksportu mięsa i podrobów do Japonii miało mięso drobiowe, w latach 2007-2014 wieprzowina, w 2015 r. wołowina, a w kolejnych latach struktura ta była bardzo zróżnicowana. W ostatnich latach dość popularnym asortymentem z grupy pozostałe mięso i podroby eksportowanym do Japonii były ozory i inne podroby bydlęce. Duży wpływ na zmianę struktury wolumenu eksportu do tego kraju miało występowanie BSE, ptasiej grypy i Afrykańskiego Pomoru Świń w Polsce, w rezultacie czego Japonia wprowadzała ograniczenia w imporcie z Polski określonych produktów mięsnych. Być może wynika to z dużej wrażliwości tego rynku na występowanie chorób zwierzęcych, a być może ze stosowania polityki protekcjonizmu. Badania dotyczące rynku japońskiego wskazują, że konsekwencją BSE i ptasiej grypy był spadek konsumpcji w Japonii odpowiednio wołowiny i drobiu na rzecz wieprzowiny i produktów rybnych, które są tam substytutami (Ishida i in., 2010). Odmienne wyglądała struktura wartościowa eksportu. Największy odsetek wartości eksportu w latach 2004-2005 i 2016-2018 stanowiły pozostałe mięso i podroby, w 2006 r. - drób, w latach 2007-2014 – wieprzowina, a w 2015 r. i 2019 r. - wołowina.

Rys. 5. Struktura wolumenu eksportu mięsa i podrobów eksportowanych z Polski do Japonii (w %) w latach 2004-2019

Fig. 5. The structure of the volume of exports of meat and offal exported from Poland to Japan (in %) in 2004-2019

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych MF.

Analizy jakościowo-cenowej polskiego eksportu na rynek japoński dokonano wykorzystując relacje pomiędzy średnią ceną eksportową Polski do Japonii do średniej ceny eksportowej z Polski dla:

- mięsa i podrobów (w tym dla wołowiny, wieprzowiny, drobiu, pozostałego mięsa i podrobów)
- przetworów mięsnych,
- tłuszczu (zob. tab. 2).

W ostatnich latach spośród badanych grup produktowych będących częścią grupy mięso i podroby do Japonii eksportowano raczej produkty o średnich cenach wyższych niż średnia cena eksportowa tej grupy (z Polski), prawdopodobnie zatem też wyższej jakości. Średnie ceny eksportowanych tłuszczu do Japonii (jeśli były eksportowane w danych roku) były wyższe niż ich średnia cena eksportowa z Polski, a w przypadku przetworów mięsnych relacje tych cen były zróżnicowane. Z jednej strony nabywca japoński jest gotowy zapłacić wyższą cenę za określony produkt, mając przy tym ogromne wymagania (Naszkowska, 2008), z drugiej strony w przypadku wieprzowiny wartość wskaźnika wyższa niż 1 mogła wynikać z barier importowych, które stanowiły połączenie ceł specyficznych, cel ad valorem oraz cen wejścia. Ta specyficzna struktura miała chronić japońskich producentów dostarczających tańsze gatunki mięsa, co powodowało, że opłacało się eksportować droższą wieprzowinę (Kuźnar i Menkes 2019).

Tabela 2. Kształtowanie relacji średniej ceny eksportowej z Polski do Japonii do średniej ceny eksportowej z Polski określonych produktów mięsnych

Table 2. The relationship between the average Polish export price to Japan and the average Polish export price for certain meat products

Wyszczególnienie	Mięso i podroby	Wołowina	Wieprzowina	Drób	Pozostałe mięso i podroby	Przetwory	Tłuszcze
2004	2,67	-	2,61	0,92	3,94	2,87	-
2005	1,74	-	-	0,89	4,98	2,04	-
2006	0,91	-	1,30	0,90	0,20	1,88	2,54
2007	1,14	-	1,74	0,43	0,25	0,78	1,42
2008	1,00	-	1,39	-	0,27	0,94	1,55
2009	1,20	-	1,50	-	0,20	1,06	-
2010	1,33	-	1,55	-	0,51	1,16	-
2011	1,30	-	1,51	-	0,23	1,10	-
2012	1,42	-	1,52	1,35	0,30	1,14	-
2013	1,39	-	1,47	1,18	0,87	1,10	2,31
2014	1,52	0,75	1,75	1,35	1,09	1,00	-
2015	1,27	0,86	-	1,25	-	1,14	-
2016	2,06	1,15	-	1,55	4,29	1,00	2,28
2017	2,26	1,12	-	1,05	4,20	0,84	-
2018	2,41	1,11	-	1,38	4,82	1,03	-
2019	2,15	1,10	-	1,24	5,18	1,12	-

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych MF.

Konsumenci japońscy wybierają raczej produkty światowych marek (Kuźnar i in. 2019), choć z drugiej strony cechują się dużą ciekawością wobec nowości (KOWR 2019). Dieta nabywcy japońskiego różni się znacznie od diety nabywcy europejskiego. Wejście i utrzymanie na tym rynku przez małych producentów nie jest łatwe, choć rynek ten charakteryzuje się dużym potencjałem (Kuźnar i in., 2019). Badania dotyczące rynku japońskiego potwierdzają, że bardziej rygorystyczne normy dotyczące pozostałości leków weterynaryjnych zwiększają popyt na importowany drób, zapewniając jednocześnie większe bezpieczeństwo żywności (Yang i in., 2019).

Podsumowując powyższe rozważania, warto zauważyć, że przedsiębiorstwa eksportujące do Japonii produkty drobiowe muszą brać pod uwagę jego dużą wrażliwość na występowanie ptasiej grypy. Odnotowywanie ognisk tej choroby powoduje, że Japonia bardzo szybko zamyka się na import z kraju dotkniętego, nie uznając nawet regionalizacji, choć po ustąpieniu tej choroby też dość szybko (kilka miesięcy) znosi ograniczenia importowe. Rekomenduje się eksporterom dywersyfikowanie rynków zbytu, ewentualne rozważenie zamrożenia tych produktów i ich wyeksportowanie po otwarciu rynku japońskiego, rozważenie ich przetworzenia, a w przypadku niektórych ich rodzajów sprzedaż na karmy dla zwierząt czy innym przemysłem (np. farmaceutycznemu, kosmetycznemu). Występowanie ognisk niektórych chorób powoduje ograniczenia w imporcie z kraju, w którym wystąpiło ognisko, jednakże bardzo prawdopodobny jest wzrost sprzedaży pozostałych eksporterów (Felt i in., 2011), być może jednocześnie któryś z nich zmniejszy podaż na rynkach, na których był dotychczas obecny, co może stanowić szansę dla eksporterów z kraju dotkniętego chorobą. Występowanie BSE czy ASF powodowało raczej wieloletnie zamknięcie Japonii na import z określonego kraju. Ocenia się, że w przyszłości Japonia raczej nie zmieni swojej polityki dotyczącej tych chorób. W takiej sytuacji konieczne jest zatem poszukiwanie innych rynków zbytu. W przypadku ASF sytuację może zmienić wynalezienie szczepionki, pod warunkiem, że produkt ten będzie przystępny cenowo. Jeśli koszt szczepionki będzie relatywnie wysoki, to wówczas trzeba będzie odpowiedzieć na pytanie, kto ma go ponieść, producent, konsument, przetwórcza czy państwo?

Głos w dyskusji

Przewiduje się, że wymiana handlowa Polski z Japonią będzie zwiększać się. Z jednej strony sprzyjać temu będzie umowa o wolnym handlu pomiędzy UE a Japonią, postępująca liberalizacja handlu światowego, brak samowystarczalności w produkcji mięsa Japonii, rosnący popyt na mięso wśród młodszych mieszkańców, a także postępująca westernizacja japońskiej diety (KOWR, 2019, Nam i in., 2010). Z drugiej strony hamująco na jej poziom może oddziaływać coraz większe zainteresowanie Japonii porozumieniami handlowymi (Majchrowska, 2019), działaniami zapobiegającymi niekorzystnym zmianom klimatu, silne relacje handlowe pomiędzy Japonią a Stanami Zjednoczonymi (Dąbrowski, 2019), a także bliższa odległość geograficzna między dużymi producentami mięsa (USA, Rosja, Australia) a Japonią niż z Polską. Transport produktów na tak znaczne odległości oddziałuje niekorzystnie na środowisko. Czy eksport do odległych geograficznie krajów można pogodzić ze skracaniem drogi „od pola do stołu”? Z drugiej strony do niektórych krajów azjatyckich, w tym Japonii eksportuje się asortymenty (np. ozory), na które trudno znaleźć nabywców na rynku europejskim. Jeśli coraz ważniejszą determinantą decyzji

dotyczącą kształtowania polityki handlowej kraju eksportującego będą rozwiązania korzystne dla środowiska, to decydenci będą musieli zdecydować czy lepiej dany produkt zutylizować (jeśli nie będzie na niego popytu na rynku lokalnym) czy przeznaczyć na karmę dla zwierząt czy wyeksportować do kraju bardzo odległego geograficznie czy może poszukać innego rozwiązania.

Warto zaznaczyć, że Japonia jest jednym z krajów, dla którego ważne jest ograniczenie emisji gazów cieplarnianych (Jońska i Pindor, 2019), choć prawdopodobnie nie tylko w Japonii istnieją dwie grupy nabywców, czyli takich dla których produkcja zrównoważona środowiskowo jest istotna i takich dla których warunki produkcji nie mają większego znaczenia. Warto byłoby zbadać obydwie grupy nie tylko w Japonii, ale też w innych krajach świata. Inną ważną kwestią w tych rozważaniach jest odpowiedź na pytanie, z których krajów powinno eksportować się produkty mięsne np. do Japonii, która nie jest samowystarczalna w produkcji mięsa, być może zrezygnować z eksportu i zmusić różne kraje do poprawy wskaźników samowystarczalności stosując chociażby rolnictwo wertykalne czy konsumentów do zmian w strukturze spożycia. Dylematem kształtowania polityki będzie uwzględnianie preferencji konsumentów, których coraz większa część przywiązuje uwagę do relacji pomiędzy różnymi produktami a zmianami klimatu, a proces osiągnięcia neutralności klimatycznej będą wspierać i czasami nawet wymuszać również inni interesariusze np. banki odmawiając finansowania projektu jeśli jego wpływ na środowisko będzie niekorzystny.

Podsumowanie

W badanym okresie salda handlu zagranicznego produktami mięsnymi ogółem z Japonią były dodatnie. Eksport produktów mięsnych ogółem w latach 2016-2019 zwiększał się, jednakże był on dużo niższy niż w latach 2011-2013. Znaczne zmniejszenie wywozu do Japonii w 2014 r. wynikało głównie z wystąpienia ASF w Polsce⁶. Japonia jest jednym z krajów azjatyckich, który nie uznaje regionalizacji, co stanowi istotną barierę handlową. Przetworów mięsnych i tłuszczów do Japonii eksportowano niewiele. O zmianach w strukturze wywozu produktów mięsnych do Japonii decydowało przede wszystkim występowanie chorób tj. ptasiej grypy, afrykańskiego pomoru świń, BSE (w konsekwencji Japonia wprowadzała ograniczenia w imporcie z Polski określonych produktów mięsnych) a także bariery taryfowe. Bariery w eksporcie do Japonii mogą być trudności w dostosowaniu oferty do lokalnych smaków, silna konkurencja szczególnie ze strony głównych światowych producentów, którzy czasami proponują niższe ceny lub trwałe relacje handlowe pomiędzy nimi, niewiele zakładów zatwierdzonych do eksportu określonych produktów czy klasyfikowanie parzonych żołądków i przedżołądków jako produktu przetworzonego (GIW, 2017). Z drugiej strony kraj ten ma ogromne potrzeby importowe, w tym dotyczące produktów rolno-spożywczych, znaczną liczbę mieszkańców (w 2019 r. liczba mieszkańców Japonii wynosiła 126,1 mln) (Statistics, 2019), a 1 lutego 2019 r. weszła w życie umowa o wolnym handlu pomiędzy UE a Japonią (Ministerstwo, 2019) co może tę wymianę ułatwiać. Ze względu na dość krótki okres obowiązywania tej umowy trudno w tym momencie ocenić jej wpływ na wymianę handlową pomiędzy

⁶ Japonia wprowadza tego typu ograniczenia nie tylko w imporcie w Polski, np. w 2018 r. wprowadziła ograniczenia w imporcie z Belgii z powodu wystąpienia w tym kraju ASF (ter Beek, 2018).

Japonią i Polską. Nadal istotnym utrudnieniem w handlu produktami mięsnymi z Japonią są i będą bariery o charakterze weterynaryjnym, a bariery taryfowe zgodnie z zapisami umowy będą z upływem czasu łagodzone, a niektóre całkowite zniesione. Ze względu na ograniczoność opracowania pominięto specyfikę dystrybucji produktów w Japonii (gastronomię, handel detaliczny i hurtowy, ewentualną konieczność korzystania z usług dystrybutora, itp.), co może być inspiracją do kolejnych badań.

Literatura

- Adamowicz, M. (1988). Handel zagraniczny a rolnictwo. Warszawa: Książka i Wiedza za: Pawlak, K., Poczta, W. (2011). Międzynarodowy handel rolny. Warszawa: PWE.
- Ambroziak, Ł. (2018). Potencjalny wpływ Umowy o partnerstwie gospodarczym UE-Japonia na polski handel rolno-spożywczy z Japonią. *Studia i Prace WNEiZ US*, 53(2), 117-129, DOI: 10.18276/sip.2018.53/2-09
- Bożyk, P. (2008). Międzynarodowe stosunki ekonomiczne, Warszawa: PWE.
- Bossak, J., Gołębiowski, P., Tarnowski, A. (2013). Ekspertyza: Strategia promocji polskich regionów w priorytetowych obszarach współpracy z Japonią. Polsko-Japoński Komitet Gospodarczy, Warszawa: listopad.
- Dąbrowski, A. (2019). Polityka zagraniczna Japonii w kontekście rywalizacji Stanów Zjednoczonych z Chinami. *Biuletyn*, 110(1856), Polski Instytut Spraw Międzynarodowych.
- Drzymała, A. (2018). Handel żywnością między UE a Japonią. *Problemy Rolnictwa Światowego*, 18(3), 91-101, DOI :10.22630/PRS.2018.18.3.69.
- Felt, M.-H., Gervais, J.P., Larue, B. (2011). Market Power and Import Bans: The Case of Japanese Pork Imports. *Agribusiness*, 27(1), 47-61, DOI: 10.1002/agr.20249
- GIW (2017). Informacja na temat procedury eksportowej produktów rolno-spożywczych z Polski na terytorium Japonii. Pobrano 30 grudnia 2020 r. z: <https://www.wetgiw.gov.pl/handel-eksport-import/japonia>.
- GIW (2016). Procedura dotycząca specjalnego sposobu wycinania ozorów u bydła przeznaczonych na eksport na rynek Japonii. Pobrano 30 grudnia 2020 r. z: <https://www.wetgiw.gov.pl/handel-eksport-import/japonia>.
- Gotoh, T., Nishimura, T., Kuchida, K., Mannen, H. (2018). The Japanese Wagyu beef industry: current situation and future prospects — A review. *Asian-Australasian Journal of Animal Sciences*, 31(7), 933-950, DOI: 10.5713/ajas.18.0333.
- Guo, J., Tanaka, T. (2020). The Effectiveness of Self-Sufficiency Policy: International Price Transmissions in Beef Markets. *Sustainability*, 12, 6073, 1-18, DOI: 10.3390/su12156073.
- Hajdukiewicz, A. (2016). Szanse i wyzwania rozwoju polskiego eksportu produktów rolno-spożywczych na wybrane rynki azjatyckie. *Studia Ekonomiczne*, 266, 109-120.
- Hosoe, N., Akune, Y. (2020). Can the Japanese agri-food producers survive under freer trade? A general equilibrium analysis with farm heterogeneity and product differentiation. *Japan and the World Economy*, 55, 1-9, DOI: 10.1016/j.japwor.2020.101028.
- IERiGŻ-PIB (2005-2020). Rynek mięsa: stan i perspektywy. Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB.
- IERiGŻ-PIB (2005-2020a). Rynek drobiu (i jaj): stan i perspektywy. Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB.
- Imaizumi, A. (2019). Japan Livestock and Products Semi-annual 2018 Market Situation Summary and 2019 Outlook. USDA.
- Ishida, T., Ishikawa, N., Fukushige, M. (2010). Impact of BSE and bird flu on consumers' meat demand in Japan. *Applied Economics*, 42, 49-56, DOI: 10.1080/00036840701564392.
- ITC Trade Map (2020). Pobrano 20 marca 2021 r. z: <https://www.trademap.org>.
- Jin, H. J. (2006). Verifying Timing and Frequency of Revealed Preference Violations and Application to the BSE Outbreak in Japan. *Canadian Journal of Agricultural Economics*, 54(1), 139-157, DOI: 10.1111/j.1744-7976.2006.00042.x.
- Jońska, M., Pindor, S. (2019). Relacje polityczne pomiędzy Unią Europejską a Japonią. W: T. Kamiński (red.), Polityka Unii Europejskiej wobec partnerów azjatyckich. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 47-68, DOI: 10.18778/8142-386-1.04.
- Kanemoto, K., Moran, D., Shigetomi, Y., Reynolds, Ch., Kondo, Y. (2019). Meat Consumption Does Not Explain Differences in Household Food Carbon Footprints in Japan. *One Earth*, 1(4), 464-471, DOI: 10.1016/j.oneear.2019.12.004

- Kasa, S. (2008). Globalizing Unsustainable Food Consumption: Trade Policies, Producer Lobbies, Consumer Preferences, and Beef Consumption in Northeast. *Asia Globalizations*, 5(2), 151-163, DOI: 10.1080/14747730802057480.
- KE (2017). Rozporządzenie wykonawcze Komisji (UE) 2017/1925 z dnia 12 października 2017 r. zmieniające załącznik I do rozporządzenia Rady (EWG) nr 2658/87 w sprawie nomenklatury taryfowej i statystycznej oraz w sprawie Wspólnej Taryfy Celnej.
- Kita, K. (2016). Międzynarodowa pozycja konkurencyjna polskich artykułów rolno-spożywczych na rynkach wybranych krajów azjatyckich - stan i perspektywy. *Problemy Rolnictwa Światowego*, 16(3), 153-166, DOI: 10.22004/ag.econ.250175.
- Kocot, M. (2007). Tradycyjne i współczesne teorie wymiany międzynarodowej. W: A. Wentkowska (red.), *De Doctrina Europea. Roczniki Instytutu Europeistyki*, IV, Sosnowiec: Oficyna Wydawnicza „Humanitas”, 89-97.
- KOWR (2019). Analiza sektora rolno-spożywczego Japonii. Warszawa.
- Krasowicz, S., Kuś, J. (2010). Kierunki zmian w produkcji rolniczej w Polsce do roku 2020 – próba prognozy, *Zagadnienia Ekonomiki Rolnictwa*, 3, 5-18.
- Kuźnar, A., Menkes, J. (2019). Handel produktami rolno-spożywczymi w Umowie o partnerstwie gospodarczym między UE i Japonią. *Problemy Rolnictwa Światowego*, 19(2), DOI: 10.22630/PRS.2019.19.2.26.
- Lei, Z., Haga, T., Obara, H., Sekiyama, H., Sekiguchi, S., Hombu, A., Fujihara, M., Lei, L., Hsu, S., Zhang, X., Ishitsuka, I., Atagi, Y., Sato, T., Sugiura, K. (2020). A questionnaire survey of the illegal importation of pork products by air travelers into Japan from China and exploration of causal factors. *Preventive Veterinary Medicine*, 177, 104947, DOI: 10.1016/j.prevetmed.2020.104947.
- Myae, A.C., Goddard, E. (2012). Importance of traceability for sustainable production: A cross-country comparison. *International Journal of Consumer Studies*, 36(2), 192-202, DOI: 10.1111/j.1470-6431.2011.01084.
- Majchrowska, E. (2019). Umowa o partnerstwie gospodarczym między UE a Japonią jako nowy wymiar wzajemnych relacji handlowych. Wnioski dla Polski. *Krakowskie Studia Międzynarodowe*, 2, 59-84, DOI: 10.34697/2451-0610-ksm-2019-2-004.
- Mazur, G. (2015). Negocjacje handlowe Unia Europejska – Japonia. Wyzwanie dla Unii Europejskiej w dostępie do japońskiego rynku. W: E. Małuszyńska, G. Mazur, P. Idczak, (red.) *Unia Europejska wobec wyzwań przyszłości. Aspekty prawne, finansowe i handlowe*, Poznań: Wydawnictwo UE.
- Mazur, G. (2016). Interesy ofensywne uniijnych przedsiębiorstw w kontekście negocjowanej umowy o strefie wolnego handlu UE-Japonia. *Unia Europejska*, 3, 6-18.
- Miljkovic, D., Zhuang, R. (2011). The exchange rate pass-through into import prices: the case of Japanese meat imports. *Applied Economics*, 43(26), 3745-3754, DOI: 10.1080/00036841003705329.
- Ministerstwo Przedsiębiorczości i Technologii (2019). Umowa gospodarczo-handlowa UE - Japonia (EPA). Pobrano 17 października 2019 r. z: <https://www.gov.pl/web/przedsiębiorczosc-technologie/umowa-epa-ue-japonia>.
- MSZ (2014). Polska wołowina znów na japońskim stole. Pobrano 13 marca 2018 r. z: https://www.msz.gov.pl/pl/polityka_zagraniczna/zagraniczna_polityka_ekonomiczna/polska_wolowina_zno_w_na_japonskim_stole;jsessionid=A7EEE7182D8BFBF5794AAD7AB09FECE.cmsap5p.
- Nakano, K. (2017). Screening of climatic impacts on a country's international supply chains: Japan as a case study. *Mitigation and Adaptation Strategies for Global Change*, 22, 651-667, DOI: 10.1007/s11027-015-9692-6.
- Nam, K.-Ch., Jo, Ch., Lee, M. (2010). Meat products and consumption culture in the East. *Meat Science*, 86, 95-102, DOI: 10.1016/j.meatsci.2010.04.026.
- Naszkowska, K. (2008). Świnie pojedą pociągami do Chin. *Gazeta Wyborcza*, 26 marca.
- OECD (2020). Pobrano 16 grudnia 2020 r. z: <https://stats.oecd.org/#>.
- Ośrodek Spraw Azjatyckich (2017). Raport: Japonia, Półwysep Koreański wobec Ukrainy, Białorusi i Rosji.
- Pasińska, D. (2014). Stan i perspektywy handlu zagranicznego wybranymi produktami rolno-spożywczymi. W: *Wieprzowina*. W: *Handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi. Stan i perspektywy*, nr 40, Warszawa: Wydawnictwo IERiGŻ-PIB.
- Przeździecka, E., Kuźnar, A., Górska, R., Menkes, J. (2018). Effects of EU-Japan economic partnership agreement for Poland. European trade study group conference 2018, Working Paper nr 343, 1-31.
- Roy, P., Orikasa, T., Thammawong, M., Nakamura, N., Xu, Q., Shiina, T. (2012) Life cycle of meats: An opportunity to abate the greenhouse gas emission from meat industry in Japan. *Journal of Environmental Management*, 93(1), 218-224, DOI: 10.1016/j.jenvman.2011.09.017.
- Sapp, S.G., Williams, G.W., (1988). The socio-economic issues of Japanese beef imports. *Agribusiness*, 4(1), 63-77, DOI: 10.1002/1520-6297(198801)4:1<63::AID-AGR2720040108>3.0.CO;2-J.

- Statistics Bureau Ministry of Internal Affairs and Communications Japan. (2019). Japan Statistics Yearbook 2020, Tokyo.
- Świerkocki, J. (2011). Zarys ekonomii międzynarodowej. Warszawa: PWE.
- Szücs, I., Vida, V. (2017). Global tendencies in pork meat - production, trade and consumption. *Applied Studies in Agribusiness and Commerce – APSTRACT*, 11(3-4), 105-112, DOI: 10.19041/APSTRACT/2017/3-4/15.
- ter Beek, V. (2018). ASF Belgium: 1 more carcass; 13 countries ban imports. Pobrano 21 września 2019 r. z: <https://www.pigprogress.net/Health/Articles/2018/9/ASF-Belgium-1-more-carcass-13-countries-ban-imports-337338E/>
- Umowa o partnerstwie gospodarczym między Unią Europejską a Japonią, 2018. Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej L 330/3 z 27.12.2018.
- Wolak, K. (2012). Japonia – Polska. Struktura importu oraz eksportu żywności i żywych zwierząt w latach 2000-2011. *Metody Ilościowe w Badaniach Ekonomicznych*, 13(1), 245-256.
- Wyrobek, J. (2013). Wpływ eksportu na finanse przedsiębiorstwa. Warszawa: Difin.
- USDA (2019). Japan Lifts Age Restriction on U.S. Beef. GAIN Report Number: JA9054.
- USDA (2020). Livestock and Poultry: Worlds Markets and Trade. October.
- Yang, Q., Honda, K., Otsuki, T. (2019). Structural demand estimation of the response to food safety regulations in the Japanese poultry market. *Eurasian Business Review*, 9, 367-385, DOI: 10.1007/s40821-018-00117-2.
- Zegar, J. (2011). Konkurencyjność rolnictwa zrównoważonego. W: J. Zegar (red.), *Z badań nad rolnictwem społecznie zrównoważonym*(11), Warszawa: IERiGŻ.

Do cytowania / For citation:

- Pasińska D. (2021). Handel zagraniczny produktami mięsnymi Polski z Japonią w latach 2004-2019. *Problemy Rolnictwa Światowego*, 21(1), 16–32; DOI: 10.22630/PRS.2021.21.1.2
- Pasińska D. (2021). Foreign Trade in Meat Products between Poland and Japan in 2004-2019 (in Polish). *Problems of World Agriculture*, 21(1), 16–32; DOI: 10.22630/PRS.2021.21.1.2